

Тыва Республиканың өөредилге яамызы
Бин-Хем кожуунуң чагырга чери
Муниципалдыг бюджеттиг нинти өөредилге чери Туранның №2 ортумак школазы

ШӨМК-ның № 1 хуралынга көргөн <i>Донгак</i> (Донгак-оол Ч.К.) 2023 ч <u>30 август</u>	Директорнуң кижизидилге талазы-биле оралакчызы чөпшээрэн <i>Донгак</i> (Донгак-оол Ч.К.) 2023 ч <u>август 31</u>	Школа директорунуң № <u>88/1 31.08.23</u> дугаарлыг ружаалы-биле бадылган <i>Аракчаа С.С.</i> (Аракчаа С.С.) ТУРАНА 2023 ч <u>август 31</u>
--	---	--

10-11 класстарга
«Чогаал-амыдыралдын корунчуу» деп
кичээлдерден дашкаар ажил-чорудулгазынын
ажылчын программазы

Башкызы: Суктар А.Б.

Туран-2023

Тайылбыр бижик

Тыва чогаалга класстан дашкаар ажыл-чорудулганын «Чогаал — амыдыралдын корунчуу» деп курстун программазын 10-11 класстарга таарыштыр тургускан. Неделяда 1 ш, чылда 34 шак кордунген.

Сорулгазы: тыва чогаалдар –биле уругларны таныштырары.

Метапредметтиг түңнелдер

Өөреникчилерге чогаал эртемин өске эртемнерниң теория-практиктиг билиглери-биле холбап өөредери, коммуникативтиг (харылзаа тудуп, чугаалажып билириниң), регулятивтиг (бот-угла-ныышкынныг), чаа билиглерни угаап шиңгээткениниң түңнелдери. Өөрөдилгениң угаап шиңгээдир бүгү талалыг кылдыныг ларының түңнелдери:

- сөзүглелде медээлерниң хевирлерин тодарадып билир, кол теманы, ооң иштинде кирген бичии темаларны шын билип турары;
- чогаалдың аймаан, жанрын тодарадып билири;
- номчулганың янзы-бүрү: өөрөдиглиг, көргүзүтлүг, таныжылга-лыг хевирлерин ажыглап билири;
- янзы-бүрү хевирлерде бердинген сөзүглелдерден (чүгле сөзүглел, иллюстрациялыг сөзүглел, таблица, схема кирген сө-зүглелдер) кол болгаш ийи чергениң медээлерин ылгап билири;
- дыңнап бижиир сөзүглелдер-биле ажылдап билири (кыска, шиллелгелиг, долу дээш о.ө.);
- бердинген медээни (сөзүглелди) бир хевирден өске хевирже өскерттип, эдип-чазап, чаартып (план, таблица, схема тургузуп) билири;
- номчаан, өөрөнген медээни (сөзүглелди) тодаргай, кызыра, шиллелгелиг, чогаадыкчы чугаалап билири;
- справочниктер, словарьлар, энциклопедиялар, өөрөдилге-шинчилел ажылдары, электроннуг номнар-биле ажылдап билири;
- анализ (өөрөнип турар чүүлүн сайгарары) болгаш син-тез (өөрөнип турар чүүлүн херек кырында түңнээри) харылзаазын чүүлдештирип билири;
- чылдагаан болгаш түңнел харылзааларны тодарадып билири;
- сайгарылгалыг, даап бодаашкынныг чугааны чорудуп билири.

Харылзажырының бүгү талалыг кылдыныгларының түңнел дери:

- бодунуң бодалын өске кижилерге билдингир кылдыр бот-тускайлаң илередип шыдаары;
- тургустунган байдалга таарыштыр айтырыгларны шын тургу-зуп база хары берип билири;
- кады ажылдап турар бөлүктүң ниити шиитпиринге чөпшээрежип билири;
- бодунуң туружун боттуг бадыткалдыг чижектер-биле тудуп, херек апарганда, өскерттип билири;
- амыдыралда кижилер аразында харылзажылганың чугулазын медресеп билип турары;
- чугааның байдалынга дүүштүр бодунуң бодалдарын аас бол-гаш бижимел хевирге тургузуп билири, стиль, жанр талазы-биле аңгы-аңгы сөзүглелдерни тургузуп билири;

- аас, болгаш бижимел чугаага үнелел берип, эдип-чазап, харылзажылганың компетенциязын сайзырадыры;
- харылзажылганың сорулгазынга дүүштүр дылдың чурумалдыг аргаларын ажыглап билири, монолог, диалог болгаш ниити чугааны чорудуп билири;
- эш-өөрүнүң азы танывазы улустуң мурнунга чугаа тургузуп билири;
- кады ажылдажылганы чедип алырының байдалын тургузуп, ниити чөпшээрэжилгеге кээп билири;
- чугаа үезинде ниитиниң чурумун кезээде сагып билири.

Өөренириниң уг-шиин таарыштырып ажылдаарының бүгү талалыг кылдыныгларының түңнелдери:

- ниити чүүлден чугула бодалды ылгап билири;
- чыып алган медээзин таарыштыр мөөңнөп, ажыглап, даап бо-дап билири;
- чугаазынга (ажылынга) барымдаалыг чижектерни кииришти-рип, чылдагааннарны бадыткап, түңнел үндүрүп, эртемнер аразының чоок харылзаалыын илередип, чогаалга хамаарышкан теория-практиктиг билиглер-биле өске эртемнерни холбаштырып, херек кы-рында тайылбырлап тура, бодунуң үзел-бодалын, туружун бадыткап билири;
- бодунуң өөредилгезин бот-тускайлаң мөөңнөп ап, хуузунда башкарнып, хөй-ниити аразынга бодун төлептиг алдынып, кижилер-биле шын харылзаа тудуп, чугаалажып билири;
- билиг чедип алырының аргаларын, канчаар ажылдаарының уг-шиин тодарадып, тускай угланыышкынның бот-баш карнып билири;
- чогаал сайгарылгазын эртемден дашкаар, өске эртемнер-биле холбап, делгем сайгарып, бердинген темага азы айтырыгга хамаарыш-тыр харыны хөй талалыг берип билири.

Предметтиг түңнелдер

- Чогаал эртемин өөренириниң онзагайын, чугулазын медегерел-диг билип ап чорууру;
- чогаал эртеми чечен сөстүң уран-чечени болгаш чаражы, культурлуг аажы-чаң болгаш мөзү-шынарның көргүзүкчүзү боорун эки билири;
- чечен чогаал уран чүүлдүң тускай хевири бооп чоруурун болгаш уран чүүлдүң шупту хевирлери сырый харылзаалыг дээрзин билири;
- улустуң аас чогаалының аңгы-аңгы хевирлерин тодарадып база оларны авторлуг чогаалдардан ылгап билири;
- улустуң аас чогаалының хевирлери - үлегер домак болгаш чечен сөстөрни ылгап билири;
- кыска тоолдарны боду чогаадып шыдаары;
- эпиктиг чогаалдарда кол болуушкуннарны тодарадып, оларның аразында харылзааларын, чөрүлдээлерниң чылдагааннарын тодарадыры;
- алгыш-йөрээлдерни аас болгаш бижимел чугаага ажыглап билири;
- маадырлыг тоолдарның уран-чечениниң онзагайын тодарадып, тайылбырлап билири;

- тыва литератураның төөгүзүнүн, сайзырап келгениниң үе-чадаларын билири;
- чогаалдың идея-тематиктиг утказын бижиттинген үези-биле холбап, ниитилел амыдыралы болгаш культураның хөгжүлдезин чечен чогаал-биле чергелештир сайгарып билири;
- чечен чогаал сайгарылгазын литература-теориялыг билигге (тема, идея, сюжет, композиция, чогаал аймактарының жанр-хевирлери, ылгавырлыг талалары, дылдың уран чурумалдыг аргалары) даянып, ханы сайгарып билири, чогаалда көдүргөн проблеманы тодарадып билири;
- документалдыг чогаалдарның онзагай талаларын барымдаа-лап, долу сайгарылгазын кылып билири;
- чогаал сайгарылгазының бүгү аргаларын (бижиттинген төөгүлүг байдалдары, тургузуунуң онзагайы, дылының уран-чечени, тема, идеязы, уран чүүлдүн өске хевирлери-биле холбаалы, чогаалда чечен үе, чечен девискээр дээш о.ө. талаларын) эки билири;
- чогаал сөзүглелиниң планын, тезизин тургузуп билири, план езугаар аас-биле азы бижимел-биле кыска утказын тургузуп билири;
- литературлуг терминнерни, чогаалдан үзүндүлөрни, цитаталарны чогумчалыг ажыглап билири;
- чогаал сайгарылгазының азы харылзаалыг чугаа үезинде бодалдарын шын, тода илередип, монолог, диалог чугаа тургузуп азы ниити чугаага киржип билири;
- чогаалдарга хамаарыштыр литература-сайгарылгалыг ажылдарны шиңгээдип, оларны аас-биле харыларга азы бижимел ажыл-дарга ажыглап билири;
- чогаалда көдүртүнген чидиг айтырыгларга азы бердинген те-мага дүүштүр бижимел чогаадыкчы ажылдарны (эдертиг, чогаадыг, эде тургузары, удур чогаадыры дээш о.ө.) шынарлыг (класска азы бажыңга) кылып билири;
- сюжетти улаштыр чогаадып азы эде тургузар дээн чижектиг ажылдарга чогаадыкчы арга-шинээн көргүзүп шыдаары;
- каталог-биле ажылдап, солун-сеткүүл, телевидение, Интернет четкизинден медээлерни ажыглап билири;
- тыва, орус база эвээш санныг чоннарның, делегей литературазындан чогаалдарны назы-харынга, сонуургалдарынга дүүштүр сеткил хайныышкынныг хүлээп, сайгарылгалыг номчуп билири, делегей амыдыралынче делгем көрүштүг чогаадыкчы номчукчу болуру.

Доозукчунуң билиинге негелделер:

Өөреникчиниңчедип алыр билиглери болгаш чаңчылдары:

- тыва литератураның төөгүзүнүн үе-чадаларга хуваалдазы;

- тыва литератураның үндезилекчилериниң чогаадыкчы ажыл-чорудулгазы;
  - өөренип эрткен чогаалдарының тема, идеязын тодарадыры, сюжет, композициязын сайгарары;
  - Тываның сураглыг чогаалчыларның чогаадыкчы ажыл-чо-рудулгазын билири;
  - чогаалдың төөгүлүг үе-биле харылзаазын илередип шыдаары;
  - чогаалдың идеялыг утказын, пафозун, чогаалчының делегей көрүүшкүнүн сайгарып билири;
  - шингээдип алган литература-теориялыг билиглерин практика кырынга ажыглап шингээткени турар.
- Өөреникчилер бижимел ажылдарны күүседип билири:
- чечен чогаал сөзүглелин медреселди-биле номчуп база ханы сай-гарып шыдаары;
  - сөзүглелдин планын, тезистерин тургузуп билири;
  - чогаалдылының уран чурумалдыгаргаларын тодарадып билири;
  - номчаан чогаалынга хамаарыштыр бодунуң бодалын уран чүүлдүң өске хевирлери-биле холбап, шүгүмчүлелдигилередип билири;
  - сөзүглелдин утказын эдертичугаалаарының болгаш бижириниң аңгы-аңгы хевирлерин күүседип шыдаары;
  - сайгарылга үезинде өскелерниң бодалдарын үнелеп билири;
  - бот-тускайлаң номчаан чогаалдарыга хамаарыштыр үнелел-дерни бижип билири;
  - бердинген темага шинчилел ажылын күүседип шыдаары;
  - энциклопедиялыг, тайылбыр, литературлуг словарьларны ажы-глап, каталог-биле ажылдап, солун-сеткүүл, телевидение, интернет четкизин ажыглап билири.

10-гу класстын тематиктиг планы

Темазы	Шагы
1. Тываның Россияга каттышканы болгаш тыва литератураның уламына хөгжүлдеси.	1
2. С. Сарыг-оолдун чогаадыкчы намдары.	1
3. С. Сарыг-оолдун ынакшыл болгаш философчу лирикасы.	1
4. С. Сарыг-оолдун «Ангыр-оолдун тоожузунда» чоннуң езулалдары, чанчылдары	1
5. Литератураның улусчузу	1
6. С. Пюрбюнун чогаадыкчы намдары.	1
7. С. Пюрбю «Кызыл үер». Тывага шаг-үениң өскерлип турары.	1
8. Тыва литературада төөгү-революстуг тема.	1
9. С. К. Тока Допчу намдары, чогаадыкчы ажыл-херээ. «Араттың сөзү»-роман-трилогия.	1
10. «Араттың сөзү» деп романның темазы, идеязы, композициязы.	1
11. Улустарның найыралы – «Араттын сөзүндө» өзек тема.	1
12. С. Тока --чогаалчы, политик	1
13. Чурт-шинчилел музейинче экскурссия	1

14.Чечен чогаалдың кол-кол методтары.	1
15.О.К.Саган-оолдуң чогаадыкчы намдары.	1
16.О.К.Саган-оол "Дөспестер"	1
17. Чогаадыг «Хеймер-оол - бистиң үеживис».	1
18.Роман дугайында билиг. Проект тургузары	1
19.М.Б.Кенин-Лопсан. Допчу намдары.	1
20.Роман "Чүгүрүк-Сарала"	1
21.«Чүгүрүк Саралада» тыва улустуң чаагай чаңчылдарын көргүскени.	1
22. М.Кенин-Лопсан “Буян-Бадыргы”	1
23.С.Ө.Тамба. Чогаадыкчы намдары. Ооң шүлүктери.	1
24.И.Бадра «Арзылан Күдерек»	1
25.С.Сюрюн-оол. Чогаадыкчы намдары. “Ынакшыл-дыр” деп тоожу.	1
26.“Ынакшыл-дыр”деп тоожуда репрессия, ынакшыл темалары.	
27.Ю.Ш.Кюнзегеш Допчу намдары. Шүлүктери.	1
28.К.Ч.Тоюң Чогаадыкчы намдары. Шүлүктери.	1
29.К.Ч.Тоюң «Ынакшыл болгаш өлүм».	1
30.Чогаадыг «Ынакшыл деп чүл?»	1
31.Т.Д.Кызыл-оол «Бугага үстүртүпкен».	1
32.Тыва критиканың дугайында билиг.	1
33.Критиктиг статьялар сайгарылгазы	1
34.10-гу класска өөрөнгенин катаптаар. Зачет	1
Ниити:	34 ш

11-ги класстын тематиктиг планы

Тема урока	шагы	Метапредметтиг туннелдер	Шингээдир билиглери
Тыва литератураның амгы үези. Билдингир шүлүкчүлөр.	1	Чээрбиги ч\с чылдыё 70-80 чылдардан , 2012 чылдарга чедир тыва литератураныё чечен с=ст\ё х=гж\лдези. Амыдырал болгаш Кижидугайында чогаалдар, шоодуг болгаш дузаашкынныг чогаалдар. Тыва литератураныё сайзыралыныё оруунга нарын шаптараазыннар. Совет Эвилелинге эде тургузуушкуннуё	Тыва литератураныё амгы \е-чадазын этаптарга хуваарыныё дугайында башкыныё бодалы. Ийиги салгалдыё

		<p>чылдарында с=ст\ё уран ч\л\нче к\r\нениё кичээнгей салбайн барганы, чогаалчыларныё сандарааны, делегей к=r\шк\н\н\ё =скерилгени.</p> <p>Чаа чээрби бирги ч\с чылдыё эгезинден бээр Тыва литератураныё улусчу м=з\шынарыныё катап к\штелип олулары.</p>	<p>чогаалчыларыныё чогаадкчы мергежилдиё ус-дарганнары кылдыр =з\п келгени.</p> <p>Салым чаянныг аныяк чогаалчыларныё литература херээнге киржи бергени.</p> <p>Амгы тыва литературада шүлүкчүлөр.</p>
К.д.н. Ш.Суваң «Хоорай ыттары» («Чагаа»)	1	Амгы тыва литературада шыырак прозучунуң чечен чугаазы.	Мөзү-бүдүш темазы – хуннуң чугула айтырыгыларының бирээзи.
С.Сюрюн-оол. Чогаадкчы намдары. Шүлүктери «Көк-көк даглар» «Ак».	1	Кижиниё салым-чолунуё чон-биле, т=rээн чурту-биле чарылбазыныё болгаш найырал дугайында бодалдарны илереткени.	Төрөөн чер дугайында шүлүктери. «Көк-көк даглар» «Ак».
Тоожу «Авазынга даңгырак» (ар.8-41).	1	Эрткен ч\с чылдыё ийиги чартыында тываларныё чаагай чаёчылдарынга хоралыг уржуктарлыг, кайы хамаан чок аалдажыр, амыдыралга болган аар-саар болуушкуннарны х==редип демдеглээр чоруктарныё немешкени. Оларныё аныяк =скенниё келир \езиниё сорулгаларынга шаптыктай бергенин тоожуда к=рг\скени.	Чогаалдыё тыва литературага чаа темалыг угланьышкынны кириргени. Тоожунуё темазын авторнуё «Кымныё оглул?», «+ске кадай» деп романнарда улам илереткени.
Тоожу «Авазынга даңгырак» (ар.41-61).	1	Тоожуда кол маадырларныё омур-хевири. Адалар болгаш уруглар темазы. Бойдус камгалалыныё темазын чырытканы.	Чогаал маадырларынга характеристика. Чогаал болгаш амгы үе.
С.Сюрюн-оол «Ногаан ортулук».	1	Бойдус камгалалыныё дугайында чээрбиги ч\с чылдыё орта \езинде тыва литературага тургустунган айтырыг амгы \еде онза чидий берген болгаш м=з\шынар, база чаёчылдар дугайында темалар-биле капсырлажы бергенин чогаалчыныё «Ногаан ортулук» тоожузунда х=й темалыг кылдыр чуруп к=рг\скени.	Улуг кижилер болгаш аныяктар аразында харылзаа. Бойдус болгаш кижиде деп темага уругларныё хамаарылгазы.
Ч/С «Ырлап эвес, ыглап чыдар хөл»	2	Бойдус камгалалынга хамаарышкан материалдар чыып, бот-тускайлан ажылдадыры.	Чугаа сайзырыдылгазы.
Ю.Ш.Кюнзегеш Чогаадкчы намдары. Шүлүктери. «Саргатчай». «Шүлүкчүнүн орнукушулу ыржым, шириин». «Хадың».	1	«Саргатчай», «Дуруяалыг-Хем», «Т=rээн хемим эриинде» деп ш\л\ктерде кижиниё ие-чуртунга эргеленген сеткилдери илереткени. Ол сеткилдери уран-чечени, аян сырынны. Ш\л\ктерниё тургузуунда, дылында онзагай талалар.	«Саргатчай». «Шүлүкчүнүн орнукушулу ыржым, шириин». «Хадың». Шүлүктериң философчу утказы. Уран чечени.
Ю.Ш.Кюнзегеш «Куда».	1	Тыва улустуё бир улуг чаёчылы болур куда дугайында	Чогаалдың дылы. Улусчузу.

		чугаа. Эрги кудалажышкын деп чаёчылдыё амдыгаа дээр артканы, Ш\л\глелдиё уран-чечени, дылы, ш\л\к тургузуу болгаш амгы \еде ужур-дузасы. Эрги кудалажышкынның чамдык хоралыг талаларын ш\л\глелде к=рг\скени. Хенчейниё к\зел-соруун куда чаёчылыныё \зе киргени. Кол маадырныё болгаш Суланыё овор-хевирлери.	Шүлүглелдин амгы үеде туружу.
Ш.Д.Куулар «Баглааш».	1	«Баглааш» – м=ёге амыдыралдыё читпес демдээ деп философчу бодалды роман-дилогияда чогаалчыныё илереткени. Чогаалда болуушкуннар С\т-Х=л девискээринге чээрбиги ч\с чылдыё ортаа \езинде болуп турарлар. Ынчан тываларныё мурнунга \ш улуг шилилге турган: улусчу эрге-чагырганы х\лээп алып бе? Совет улустуё Ада-чуртунуё дайынынга киржир бе? Совет к\r\неге каттыжып алгаш, сууржулганыё база коллективизацияныё оруунче кирер бе? Чигзиниглиг, частырыглыг билиишкиннер ол т==г\л\г \еде х=й турза-даа, чон кедилиг х=гж\лдениё оруктарын шилип алган деп бодалдыё чогаалдыё композициялыг тургузуун, сюжеттиг шугумнарын углап-баштап турары.	«Баглааш» – тыва улустуё делегей к=p\шк\n\n, медеделиниё, эртем-билииниё шапкын х=гж\п келгенин к=рг\скен символ. Романда чон ортузундан шылгараан бурунгаар к\зел-соруктуг кижилерни, оларныё эртем-билиглиг салгакчыларын тода чуранын тодарадыр.
Чурумалдыг символ дугайында билиг.	1	Чогаал теориязы-биле таныжылга.	Тыва чечен чогаалдарда чурумалдыг символ көргүскен шүлүк чогаалдары.
Ч/С Бот ажыл.	1	Чогаал теориязынга билиин хынаар.	Бот-тускайлан ажылдары.
О.Ө.Сувакпит Шүлүктери. «Даг Алтайы». «Сат Бүрзеккей дугайында баллада».	1	Чогаалчынын намдары. Торээн чер дугайында шулуктери.	Шулуктернин бижиттинген тогулуг байдалдары.
О.Ө.Сувакпит «Шүлүктээн тоожу». «Арвэчи».	1	Тогулуг уени коргускени.	Дылынын уран-чечени.
Ч\С Аянынг номчулга.	1		
К.К.Кудажы Чогаадыкчы ажыл-херээ. Уйгу чок Улуг-Хем.	1	Дарлакчыларга удур чоннуё соксаал чок демисели – романныё =зек темазы Тывага хувискаал тиилээн соонда улустуё т==г\з\нге, амыдыралынга болган =скерлишкиннер, кижилерниё чаа ажыл-херекче ч\тк\л\, ооё боттанып азы б\тпейн тургулааны. Чоннуё депшилгеже улуг базымнарны болгаш оларга моондак болгулаан кижилерни н\г\лдээр, хоругдаар болгаш буруу чок черге херекке онаар чоруктарны романныё м=ёг\n болгаш алдын томнарында к=рг\скени.	С\лдемниг кезектиё кижилериниё овор-хевирлериниё ужур-дузасы. Буян биле Анай-Караныё овор-хевирлери, чоннуё аас-кежи, хосталга дээш демиселини.

К.К.Кудажы «Уйгу чок Улуг-Хем» (кара том). Чогаалда окур-хевирлер.	1	Романный сюжеттиг шугумнарын харылзаштырып, идеяларын ажыдарынга Маёгыр чейзеёниё, ооё оглу Чудурукпайниё, Херик чейзеёниё, Домогацкихниё окур-хевирлери. Оларда дарлакчы аёгыныё бир м=з\леш аажы-чаёнарын илереткени.	Романный маадырларыныё амыдыралында, аажы-чаёнарында, психиказында =скерлишкиннер, тыва улустуё чаагай езу-чаёчылдары, чогаалда ажыглаттынган т==г\ материалдарын диргизип турар уран-чечен аргалар. Романный дылында т==г\л\г \ениё к=ст\ \шк\ \ннери.
К.К.Кудажы «Уйгу чок Улуг-Хем». Чогаалда төөгүлүг болушкуннар.	2	Чогаалда төөгүлүг үе.	Т==г\ материалдарын диргизип турар уран-чечен аргалар.
К.К.Кудажы «Уйгу чок Улуг-Хем». Чогаалда символдар.	1	Кара, кызыл, мөнгүн, алдын – өңнер, анай-хаак, Беш-Мелдер –символдук окур-хевирлер.	Символдук окур-хевирлерниң чогаалдың идея-тематиказынга салдары..
Ч\С Чогаалдыг «Уйгу чок Улуг-Хемде Тыва биле Россияның салым-чолу» .	1	ТАР, Тыва АССР, ТР болгаш Россия. Төөгүлүг байдалдар.	Төөгүге хамаарыштыр бодунуң бодалдарын дес-дараалашкак чуруп көөрүңге чаңчыгар.
Орус, тыва чоннуң найыралын чогаалда көргүскени.	1	Орус, тыва харылзааларның тыптып келгени, улам ыңай чоок апарганы.	Окур-хевирлерге характеристика бээр. Тываның хөгжүлдезинге улустар аразының найыралының ужур-дузасы.
Ч\С «Уйгу чок Улуг-Хемде» Сүлдем ирейниң өг-бүлөзи - улуг күрүне.	1	Өг-бүлө айтырымы чогаалда.	Ада-ие болгаш уруглар аразында харылзаалар.
Тест-биле ажыл.	1		
К.К.Кудажы «Долуманың хуулгаазыны».	1	Комедияныё идеяларыныё амыдыралчы \ндезиннери. Салгалдарныё кижизидилгезиниё дугайында авторнуё бодалдары.	Чогаалдыё утказы, киржикчилериниё эки база хоомай м=з\лери.
К.К.Кудажы «Долуманың хуулгаазыны».	1	Чогаалдыё утказы, киржикчилериниё эки база хоомай м=з\лери.	Комедияныё кол чечен аргазын чогаалчыныё мергежилдиг ажыглааны. Чогаалдыё дылында чаа ч\ \лдер.
Комедия - шии чогаалының бир хевир.	1	Комедия - шии чогаалыныё бир чаа хевир, ооё тыва литературага тывылганы болгаш х=гж\лдези.	Тыва литературада комедиялар.
Тываның орус дылдыг чогаалчылары. С.В.Козлова.	1	Тываның орус дылдыг чогаалчылары-биле таныжылга.	«Чаражын аар!», «Казак ыры», «Агы».

Шүлүктөри. «Чаражын аар!», «Казак ыры», «Агы			
Шүлүглел «Сыра».	1	«Сыра» деп чогаалдың идеялиг утказы.	Тыва хамнаашкын дугайында, дериг-херекселиниң утказы.
Е.Д. Танова Чогаадыкчы ажил-херээ. Шүлүктөри. Шүлүглел “Арбас-Ойну мунувуткаш”.	1	Е.Танованың шүлүктөрүнде хамааты тура-сорукту, кижиниё амыдыралынга ханы ынакшылды, бойдушту к=р\п, дыёнап, ооё-биле с\мележип билирин к=рг\скени. Ш\л\глелдиё т==г\н\ё шынынга д\шкээ. Алдан-маадырларныё демиселчи ажил-херээниё \нген д=з\н к=рг\скенинде ылгавырлыг талалар. Ш\л\глелдиё омур-хевирлери болгаш уран-чечени. Ооё ш\л\к тургузуунда авторнуё чаа тывышкыннары.	Шүлүктөрниң сайгарылгазы.
А.А.Даржай. Хемнер бирде сыыгай-даа бээр. Игил ызы.	1	Т=рээн черниё, езу-чанчылдарның омур-хевири. «Игил ызы» деп чогаалдарнында мораль болгаш т==г\ -биле сырый харылзаазы.	Аянның номчуур, уран-чечен аргаларын тодарадыр. Тема, идеязын илередир.
Ч/С Чогаадыг «Шүлүк-ырының дүлгээзини» (номчаан чогаалынга үнелел).	1	Тыва литератураны өөрөнгөн чылдарының дургузунда темаларына хамаарыштыр бодалдарын илередири.	Бижимел чугаа сайзырыдылгасы. Бодалдарын логиктиг чыып, чаңгыс тема, идеяны чырыдып билири.
Түңнел кичээл.	1	Тыва литератураныё амгы \еде т==г\з\н\ё, чогаалчыларыныё болгаш оларныё чогаалдарыныё дугайында делгереёгей чугаалажыг.	Чечен чогаал – с=ст\ё уран ч\л\ болур, ол барык б\г\ уран ч\л\дерниё \ндезини, кижизидилгениё \нелеттинмес чепсээ деп бодалды доозукчуларныё кезээде сактып чоруур ужурлуу.

Он бирги классты доозуп тура, ==реникчилер дараазында мергежилдерни болгаш чаёчылдарны чедип алыр:

- чечен чогаалдыё идеялиг утказын илередиринге дузальын барымдаалап тургаш, композицияныё, ооё кезектериниё (чуруктуё, пейзажтыё дээш оон-даа =ске) ужур-дузанын тодарадыптар;
- чогаалдыё т==г\л\г \е-биле харылзаазын тыптар;
- чечен чогаалдыё хевирин болгаш утказы таарышкан турар кылдыр чогаалчыныё ажил-чорудулгазын база делегей к=р\шк\н\, ==ренигени болгаш номчаан чечен чогаалдарын \нелеп билир;
- чечен чогаалга болгаш ниитилел айтырынга чогаадыг (илеткел) бижиптер;

- чогаадыг болгаш аас-биле дыёнадыг (илеткел) планын тургузуптар; темага болгаш планга д\шт\р херек материалдарны шилип база б-л\ктеп аптар; сонуургаан айтырынга бодунуё хамаарылгазын илередиптер база бодалдарын шынзыдып шыдаптар;
- чечен ш\г\мч\лелдиг ч\лд\ё, ниитилел айтырынга бижиир очерктиё делгереёгей планын, тезистерин тургузуптар;
- чогаадыгныё азы илеткелдиё утказынга тааржыр с=стерни, с=стерниё турум каттыжышкыннарын база аяанныг аргаларны ажыглап билир;
- энциклопедиялыг база литературлуг словарьларны, библиографияны болгаш библиотека каталогтарын, дузалал номнарны ажыглап билир апарган болур.